

ODNOSI TRUMBIĆ-MEŠTROVIĆ

Subašić, Ante

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:981325>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-06-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

Ante Subašić

**ANTE TRUMBIĆ I IVAN MEŠTROVIĆ: ODNOSI U SVJETLU
POLITIČKIH PRILIKA**

Mentor: prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Split, rujan 2021. godine

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. BIOGRAFSKE SKICE.....	2
2.1. Ivan Meštrović	2
2.2. Ante Trumbić.....	5
3. DJELOVANJE I ODNOSI DO VELIKOG RATA	10
3.1. Početne svjetonazorske razlike do politike „novog kursa“ i Kosovskog ciklusa	10
3.2. Narodni pokret 1903. godine i rađanje politike „novog kursa“	12
3.3. Politika „novog kursa“ i Kosovski ciklus: Trumbićevo i Meštrovićevo političko zblježavanje	14
4. VELIKI RAT: U JUGOSLAVENSKOM ODBORU	16
4.1. Osnutak Odbora i prve poteškoće	16
4.2. Aktivnosti Odbora.....	18
4.3. Prekretnica rata: godina 1917.	21
5. STVARANJE NOVE DRŽAVE	23
5.1. Krfska deklaracija	23
5.2. Raspad Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba.....	25
5.3. Ujedinjenje i početak Trumbićeva i Meštrovićeva udaljavanja.....	26
6. U NOVOJ DRŽAVI	28
6.1. Doba prije diktature	28
6.2. Doba otvorene diktature i razočaranja	30
7. ZAKLJUČAK.....	32
8. BIBLIOGRAFIJA	33

1. UVOD

Trumbić i Meštrović svakako se svrstavaju među važnije povijesne ličnosti hrvatske povijesti, a pogotovo povijesti prve polovine burnog 20. stoljeća. Svojim su radom umnogome obogatili hrvatsku historiografsku i kulturološku riznicu ostavivši za sobom komplicirana nasljeđa koja je nužno nijansirano, slojevito proučavati kako bi se postigao što objektivniji sud o njihovu djelovanju u datim okolnostima. Budući da su pojedinačno bili važni i poznati povijesni činitelji i da su dugi niz godina prijateljevali, valja detaljnije analizirati njihov međusobni odnos kako bi se dobila jasnija predodžba njihova djelovanja. Koristeći se općenitim povijesnim sintezama, biografijama i konkretnim radovima koji problematiziraju pojedinačne faze njihova djelovanja, nastojalo se dati uvid u isprepletenost globalnih okolnosti, koje su utjecale na njihovo svjetonazorsko i političko formiranje, i osobnih motivacija, koje su prouzročile promjene na globalnom planu.

2. BIOGRAFSKE SKICE

2.1. Ivan Meštrović

Ivan Meštrović rodio se 15. kolovoza 1883. godine u Vrpolju pokraj Vukovara u tadašnjoj Austro-Ugarskoj Monarhiji. Rodio se u obitelji oca Mate i majke Marte Meštrović koji su zbog teških životnih uvjeta u Dalmatinskoj zagori i mnogobrojnosti obitelji bili primorani poći za slavonskim ravnicama u potrazi za boljim životom, zbog čega se Ivan Meštrović rodio u Vrpolju, ali najveći dio djetinjstva proveo u Otavicama. Obitelj Meštrović nije bila izvorno dalmatinskog podrijetla, odnosno Meštrovići su prema obiteljskoj predaju živjeli negdje oko Fojnice u današnjoj Bosni i Hercegovini da bi se početkom 18. stoljeća napokon nastanili u Dalmaciji na zemlju koju su im dodijelili Mlečani, koji su tada vladali Dalmacijom.¹ Junačke legende koje će se stvoriti oko Meštrovićevih predaka, od kojih su neki bili hajduci, i narodne predaje, koje su donijeli iz svoje prapostojbine, nadahnut će i nemali dio Meštrovićeva opusa. Neka od njegovih najpoznatijih djela poput *Kosovskog ciklusa*, *Zdenca života*, *Povijesti Hrvata*, *Kraljevića Marka* itd. inspirirana su vrelima lokalne, hrvatske i južnoslavenske povijesti koje je imao prilike čuti u djetinjstvu. Afinitete će prema klesarstvu i umjetničkom oblikovanju Meštrović iskazat zarana izrađujući poprsja poznatih političara i vjerskih vođa,² a pročut će se za njega po Otavicama i okolnim selima kada je umjetnički uradio kameno raspelo, što će zadiviti mještane jer Ivan nije imao nikakva obrazovanja u smislu klesarstva. Nedugo zatim odlučili su poslati mladca Meštrovića u Split na školovanje i učenje vještine klesanja kod poznatog majstora Pavla Bilinića, koji je sa svojom radionicom obnovio i ukrasio katedralu sv. Duje u Splitu.³ Budući da Meštrovići nisu bili zavidnog imovinskog statusa, osnovano je povjerenstvo na čelu s fratrom Lujom Marunom koje je trebalo financirati samo smještaj i hranu, jer bi majstor Bilinić uzeo Meštrovića za šegrtu bez ikakvih troškova, i objavljena je crtica o mladom talentiranom klesaru u *Narodnom listu* kojeg je uređivao Juraj Biankini.⁴ Tako je šesnaestogodišnji Ivan došao u Split 1900. godine gdje su ga podučavali

¹ M. Meštrović 2011, 11.

² M. Meštrović 2011, 16.

³ M. Meštrović 2011, 24.

⁴ M. Meštrović 2011, 22.

skiciranju, crtanju i modeliranju. Osim radova u radionici, koji su s vremenom bivali sve zahtjevnijim, večeri je provodio učeći s Bilinićevim sinovima građivo koje su oni učili u liecju, a nedugo nakon toga profesor Ante Bezić primit će ga na večernju nastavu.⁵ Život će se za Meštrovića dupkom promijeniti krajem iste godine kada će se upoznati s Alexanderom Königom, bečkim industrijalcem koji je zakupio rudnik boksita u okolini Drniša i koji je želio darovati dvjesto kruna za siromašne u pokrajini. Čuvši za to, Meštrovića će predložiti da mu se dodijeli novac kako bi mu se omogućilo studirati kiparstvo na Bečkoj akademiji. König je nakon posjeta Splitu, gdje je vidio Meštrovićeva umjetnička djela, pristao financirati Meštroviću studije na Akademiji likovnih umjetnosti u austro-ugarskoj prijestolnici. Meštrović će cijelo ljeto morati provesti učeći za bečki prijamni ispit jer nije imao ni redovitu naobrazbu, a nije ni poznao njemački jezik. Uspješno će položiti prijamni ispit ujesen 1901. godine i biti primljen za redovitog studenta nakon čega će tri godine provesti studirajući likovnu umjetnost, a dvije godine arhitekturu. Svojim će se talentom Meštrović toliko afirmirati u umjetničkoj javnosti svojim izložbama s Udruženjem likovnih umjetnika Austrije – Secesija i Hagenbund da će biti proglašen najvećim kiparom Secesije.⁶ Također, Meštroviću su predavali neki od ondašnjih najpoznatijih profesora poput Edmunda Hellmera, Hansa Bitterlicha i Friedricha Ohmanna, a prijateljevao je s Gustavom Klimtom i Ottom Wagnerom, „vođama“ Secesije, i Augusteom Rodinom, najvećim kiparom onog vremena, a koji je Meštrovića proglasio „najvećim fenomenom među kiparima.“⁷ Za svog boravka u Beču upoznat će i Ružu Klein, varaždinsku Židovku s kojom će se oženiti 1907. godine, ali neće imati djece. Razvest će se sredinom dvadesetih godina da bi se Meštrović oženio Olgom Kesterčanek. Nakon svršetka studija 1905. godine ostaje u Beču još tri godine postepeno se udaljujući od bečke Secesije. Meštrović je nakon toga boravio dvije godine u Parizu, od 1908. do 1910. godine zahvaljujući potpori Karla Wittgensteina, oca poznatog filozofa Ludwiga Wittgensteina. Ostvarit će i značajan uspjeh u Zagrebu, i širem južnoslavenskom području, 1910. godine kada će održati dvije izložbe: jednu zajedno s Mirkom Račkim i drugu pod geslom „Nejunačkom vremenu u prkos.“⁸ Na izložbi, koju je organiziralo Društvo hrvatskih književnika, predstaviti će pedesetak kipova, koje ujedinjuje maketa Vidovdanskog hrama, koji su poznatiji kao *Kosovski ciklus*. Meštrović se time definitivno afirmirao u južnoslavenskoj sredini kako umjetnički

⁵ M. Meštrović 2011, 24.

⁶ D. Alujević 2007, 171.

⁷ S. G. Meštrović 2007, 26.

⁸ N. M. Mladinić 2009, 149.

tako i politički. Ta zagrebačka izložba bila je eklatantni primjer Meštrovićevih mladenačkih političkih opredjeljenja. Meštrović se zalagao za integralno jugoslavenstvo, ideju koja je nastojala prikazati Južne Slavene kao jedan narod s više imena, a sam je kazao da smatra da su „Srbi i Hrvati (...) dva imena za jedan narod.“⁹ Meštrović je i otprije djelovao u raznim umjetničkim društvima, poput *Lade* i *Medulića*, koji su okupljali južnoslavenske umjetnike s očiglednim političkim jugoslavenskim konotacijama, a treba uzeti u obzir i da se Meštrović često susretao sa srpskom kraljevskom obitelji i da je uradio bistu kralja Petra I. Karađorđevića 1904. godine.¹⁰ Kako je njegova slava rasla, Kraljevina je Srbija sve aktivnije predstavljala Meštrovića kao srpskog umjetnika, stoga će on 1911. godine u Rimu predstaviti svoju izložbu pod sekcijom Kraljevine Srbije, jer su jedino neovisne države bile pozvane, što Hrvatska tada nije bila. Rimska mu je izložba priskrbila svjetsku slavu dodjelom prve nagrade za kiparstvo. Za to vrijeme njegova svjetskog uspona, Meštrović je bio živio u Italiji gdje će i dočekati izbijanje Prvog svjetskog rata. Kanio se te 1914. godine vratiti s obitelji u Dalmaciju, međutim nakon što je saznao da ga vlasti namjeravaju uhititi zbog njegovih jugoslavenskih stajališta, odustao je od povratka.¹¹ Meštrović će tada biti aktivan u novoosnovanom Jugoslavenskom odboru, organizaciji južnoslavenskih emigranata koja se zalagala za slobodu austrougarskih Južnih Slavena i povezivanjem svih Južnih Slavena u ravnopravnu državnu cjelinu. Meštrović je Odboru omogućio mnogobrojne veze s istaknutim ličnostima zbog svojih umjetničkih uspjeha, njegova su djela privlačila pozornost na južnoslavensko pitanje, pogotovo *Kosovski ciklus*, a i njegova je financijska potpora dobro došla radu Odbora. Sjedište Jugoslavenskog odbora, koje je dotada bilo u Rimu, seli se u London, a zajedno s njim i Meštrović. Izlagat će svoja djela po Londonu, Veneciji, Lyonu, Glasgowu, Rimu itd. Iako se i prije bavio politikom u sklopu Odbora, Meštrović će sve aktivnije prisustvovati političkim raspravama predstavljajući se kao neutralni čimbenik, zahvaljujući to svojoj ulozi umjetnika, i dajući svoja mišljenja o različitim temama. Nakon svršetka Prvog svjetskog rata, vraća se u domovinu koja je tada bila u sklopu novoosnovanog Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (dalje Kraljevstvo SHS), a za čije se stvaranje Meštrovića smatra jednim od aritekata.¹² Zalagat će se i za rješavanje teritorijalnog spora, nastalim Londonskim ugovorom, s Kraljevinom Italijom, a čak će pristupiti u Splitu tajnim snagama otpora protiv Talijana koji su namjeravali silom povratiti

⁹ N. M. Mladinić 2009, 159.

¹⁰ I. Meštrović 1969, 7.

¹¹ M. Meštrović 2011, 78.

¹² S. G. Meštrović 2007, 26.

ustupljenu hrvatsku obalu. U međuraću će živjeti u Hrvatskoj podržavajući autoritarni režim Karađorđevića. Redovito će održavati izložbe u Parizu, Londonu, Beču, Pragu, ali i američkim gradovima poput New Yorka, Detroita i Chicaga, za kojeg će uraditi dva velika kipa indijanskih konjanika. Progonili su ga Hitler i Mussolini, isprva u nadi da će Meštrović stvarati za njih, a kasnije zbog političkih razloga jer se Meštrović protivio nacističkim i fašističkim režimima. Bio je politički prognanik za rata: ustaše su ga uhapsile 1941. godine, ali će zahvaljujući Vatikanu biti oslobođen iduće godine.¹³ Nakon toga bježi u Švicarsku, u Lausannu i Ženevu gdje će živjeti i raditi sve do 1947. godine kada odlazi kao profesor umjetnosti na Sveučilište u Syracusi. Teme svojih djela nakon najkrvavijeg rata u povijesti čovječanstva Meštrović će uglavnom otada tražiti u Bibliji. Iste godine izlaže samostalnu izložbu u muzeju Metropolitanu u New Yorku, čast koju će poslije njega doživjeti Picasso.¹⁴ Darovnim će ugovorom 1952. godine Meštrović pokloniti Hrvatskoj vladi i narodu veliki dio svoje imovine i umjetnina, a ostatak će novostvorena komunistička Jugoslavija, s kojom se Meštrović nije slagao i zbog koje se nikada nije vratio na dulje vrijeme, nacionalizirati.¹⁵ Meštrović će prihvatiti 1955. godine ponudu da živi i radi kao umjetnik na Sveučilištu Notre Dame u Indiani gdje će 16. siječnja 1962. umrijeti od moždanog udara.

2.2. Ante Trumbić

Ante Trumbić rodio se 17. svibnja 1864. godine u splitskom predgrađu Lučac. Rodio se u osmeročlanoj težačkoj obitelji oca Mihovila i majke Ane. Pohađao je pučku školu nakon što je njegov stariji brat prekinuo školovanje, odnosno obitelj nije mogla priuštiti istovremeno školovanje više od jednog člana obitelji. Otići će u splitsko sjemenište nakon završene pučke škole gdje će završiti osam razreda klasične gimnazije. Maturirat će 1882. godine pred ispitnom komisijom pod vodstvom doktora Mihe Klaića, jednog od vođa dalmatinske Narodne hrvatske stranke (dalje NHS).¹⁶ Dakle, mladi se Trumbić zarana upoznao s idejama dalmatinskih narodnjaka, koji će umnogome utjecati na njega, a probuđena nacionalna svijest dodatno se

¹³ S. G. Meštrović 2007, 27.

¹⁴ S. G. Meštrović 2007, 27.

¹⁵ S. G. Meštrović 2007, 22.

¹⁶ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 11.

afirmirala 1882. godine kada je Trumbić maturirao, ali i kada narodnjaci preuzimaju vlast u Split od autonomaša predvođenim Antoniom Bajamontijem. Zahvaljujući stipendiji splitske općine odlazi na studij prava na Zagrebačkom sveučilištu gdje se upoznaje s pravaškim idejama preko Ante Starčevića, Frana Folnegovića, Augusta Harambašića itd.¹⁷ Studije nastavlja u Beču i Grazu prvenstveno zbog toga što bi završeni studij u Zagrebu samo omogućavao kvalifikaciju za namještenje u Banovini Hrvatskoj koja se nalazila u Translajtaniji, ugarskom dijelu Austro-Ugarske Monarhije. Nakon što je diplomirao u Grazu vraća se u Dalmaciju gdje će se nakon pobjede narodnjaka u Trogiru 1887. zaposliti kao prvi hrvatski tajnik trogirске općine, namještenje koje otvara Trumbićev aktivni društveno-politički rad.¹⁸ Počinje i pisati svoje političke komentare u zagrebačkom pravaškom glasilu *Hrvatska* u kojima piše o događajima u Dalmaciji i austrijskoj politici. Napustit će mjesto tajnika trogirске općine sredinom 1888. godine da bi u Splitu obavljao sudsku praksu u Okružnom sudu potrebnu da može položiti stručni odvjetnički ispit. Međutim, Trumbić će zbog jednog svog istupa biti isključen iz sudske prakse, a odluku je potvrdilo i Ministarstvo pravde u Beču.¹⁹ Tek će 1890. godine moći nastaviti sudsku praksu, a iste godine uspješno polaže ispit u Grazu kojim stječe akademski stupanj doktora prava. Položit će i odvjetnički ispit i otvoriti 1894. godine samostalnu odvjetničku kancelariju u Splitu što mu je omogućilo gospodarsku neovisnost, a time mogućnost da se više posveti političkom radu. Trumbićev prvi značajniji javni politički nastup bio je prilikom otkrivanja spomenika fra Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj, gdje su sudjelovali Hrvati iz austrijskog i ugarskog dijela Monarhije. Održao je tada kratki govor o slozi i jedinstvu hrvatskog naroda i države koji će mu priskrbiti, zajedno s nastupom na grobu Ante Dejana, optužbu za veleizdaju, od koje će se naposljetku odustati. Osim tih javnih nastupa, Trumbić zajedno s istomišljenicima radi na ujedinjenu dalmatinskih pravaških skupina, Prodanove, Biankinijeve i skupine mladih pravaša kojoj su pripadali Frano Supilo i Ante Trumbić, u jedinstvenu Stranku prava (dalje SP). Glavnu ulogu u formiranju i organiziranju SP-a u Dalmaciji imat će Ivo Prodan, Trumbić i Supilo. Na Prvoj osnivačkoj dalmatinskoj pravaškoj konferenciji 1894. godine konačno će se ujediniti navedene pravaške skupine u jedinstvenu Stranku prava.²⁰ Za Trumbićev je tadašnji politički rad ključno bilo povezivanje narodnjačke ideje spajanja Banovine Hrvatske s Dalmacijom, koju je usvojio kao

¹⁷ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 11.

¹⁸ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 11.

¹⁹ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 12.

²⁰ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 17.

mladić u Dalmaciji, i ideje hrvatskog državnog prava i antidualističkog stajališta, koje je imao prilike čuti studirajući na Zagrebačkom sveučilištu i upoznavajući se s pravaškim prvcima.²¹ Osim što je marljivo radio na dalmatinskoj političkoj sceni, Trumbić je bio aktivan i u Carevinskom vijeću u Beču, gdje je izabran 1897. godine, i u Banovini Hrvatskoj zalažući se za ujedinjenje tamošnjih pravaških skupina, koje su bili podijeljeni sukobima između Josipa Franka i Frana Folnegovića, ali i za ujedinjenje hrvatske opozicije protiv mađarizacije Karolya Khuena Hedervaryja. Tako će se hrvatska opozicija sastavljena od Stranke prava, Neovisne narodne stranke, Napredne omladine i Hrvatske radničke zajednice ujediniti u siječnju 1903. godine u jedinstvenu Hrvatsku stranku prava, iako se Frankova Čista stranka prava nije ujedinila. Iste godine izbit će narodni pokret u Banskoj Hrvatskoj uperen protiv Khuenova režima kojeg će obilato pomagati dalmatinski političari, posebice Trumbić koji će postati njegovim predvodnikom. Osim što je osnovan *Odbor za pomoć* koji je prikupljao pomoć stradalim žrtvama u Banskoj Hrvatskoj koji su se pobunili protiv Khuenova režima, a čijim je Izvršnim odborom predsjedao Trumbić, organizirani su prosvjedi po Dalmaciji. Dalmatinski i slovenski zastupnici zatražit će audijenciju kod cara uz molbu da posreduje, međutim audijencija im je bila uskraćena nakon čega se Dalmacijom proširilo protuaustrijsko raspoloženje. Narodni pokret u Banskoj Hrvatskoj, odnosno njegovi odjeci u Dalmaciji zadat će presudni utjecaj stvaranju politike „novog kursa“ čiji će nositelji biti dalmatinski pravaši. Trumbićev govor u Dalmatinskom saboru (dalje DS) 1903. godine jasno je naznačio uvjerenje da je potrebna sloga potlačenih naroda Monarhije protiv njemačkog prodora.²² Prvi zajednički istup u duhu „novog kursa“ bio je zahtjev za smjenom namjesnika Kraljevine Dalmacije Erazma Handela koji je sustavnom germanizacijom Dalmacije navukao ujedinjeni otpor cijelog javnog mnijenja, tiska i političkih stranaka. Također, u travnju 1905. godine stvorit će se Hrvatska stranka (dalje HS) ujedinjenjem matice dalmatinskog SP-a i NHS-a, čije su vođe bili Trumbić i Pero Čingrija.²³ Trumbić je bio i glavni akter povezivanja opozicijskih stranaka iz Banske Hrvatske, Dalmacije i Istre s mađarskom Strankom nezavisnosti koju je predvodio Ferencz Kossuth i koja se borila za mađarsku neovisnost od Beča.²⁴ Rezultat pregovora navedenih stranaka bila je *Riječka rezolucija* donesena 1905. godine u kojoj su Hrvati podržali mađarsku borbu za neovisnost, a zauzvrat dobili podršku spajanju Banske Hrvatske s

²¹ I. Petrinović 1991, 19.

²² M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 20.

²³ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 21.

²⁴ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 26.

Dalmacijom i garancije narodnog samoodređenja Hrvata. U politiku „novog kursa“ osim Mađara uključit će se i Srbi *Zadarskom rezolucijom* iste godine u kojoj su podržali *Riječku rezoluciju* i dodali svoje posebne zahtjeve. Kulminacija politike „novog kursa“ dogodila se stvaranjem Hrvatsko-srpske koalicije (dalje HSK) u prosincu 1905. godine, koalicije koja će otada postati najjača hrvatska politička opcija koja će biti na vlasti sve do raspada Monarhije. Bit će izabran i za načelnika splitske općine 1905. godine i obavljat će dužnost sve do 1907. godine. U svojem programatskom govoru založio se za gradnju nove pokrajinske bolnice, otvaranje novih osnovnih i srednjih škola, izgradnju i uređenje Marjana, javne rasvjete, putova, vodovoda i očuvanje općinske autonomije.²⁵ Trumbić će promijeniti svoja politička shvaćanja, stoga se usmjerava prema borbi Južnih Slavena unutar Monarhije za neovisnost i povezivanje svih Južnih Slavena u jednu zajedničku, ravnopravnu državu, dakle priklanja se jugoslavenskom rješenju hrvatskog pitanja, čije je rješenje nekoć vidio u sklopu Monarhije u vidu trijalizma.²⁶ Bježi poslije sarajevskog atentata u Italiju, zbog austrougarskih optužbi za veleizdaju, gdje će zajedno s hrvatskim, srpskim i slovenskim istomišljenicima osnovati Jugoslavenski odbor, čiji će predsjednik Trumbić postati. Tada započinje Trumbićeva najznačajnija faza političkog djelovanja kada svesrdno razvija političku i diplomatsku djelatnost zalažući se za pravo samoodređenja naroda, kojeg su usvojile sile Antante, koje bi se ostvarilo ujedinjenjem svih južnoslavenskih naroda u jednu neovisnu državu. Kulminacija njegove tadašnje djelatnosti bilo je stvaranje Kraljevstva SHS, proces u kojem je Trumbić odigrao iznimno značajnu ulogu. Također, aktivno se suprotstavljao talijanskim i rumunjskim teritorijalnih pretenzijama, a posebice će se istaknuti prilikom obrane hrvatskih i slovenskih teritorija obećanih Londonskim ugovorom Kraljevini Italiji. Nakon svršetka Velikog rata, težište Trumbićeva djelovanja postaje vanjska politika jer je obnašao dužnost ministra vanjskih poslova u novostvorenom Kraljevstvu SHS. Sudjelovat će na Mirovnoj konferenciji u Versaillesu kao član delegacije Kraljevstva SHS, a nakon toga kao član delegacije zadužene za rješavanje „Jadranskog pitanja“ s Italijom. Teritorijalni spor s Italijom probat će se riješiti Rapalskim ugovorom sklopljenim 12. studenog 1920. godine kojim su utvrđene granice između dviju zemalja. Trumbić je nakon potpisivanja Rapalskog ugovora podnio ostavku na funkciju ministra vanjskih poslova smatrajući da je njegova uloga u vanjskoj politici završena.²⁷

²⁵ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 22.

²⁶ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 27.

²⁷ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 32.

Sljedećih će nekoliko godina Trumbić djelovati kao nezavisni zastupnik, iako je bio vrlo blizak Hrvatskoj zajednici (dalje HZ). Bio je izabran u Ustavotvornu skupštinu gdje će aktivno nastupati protiv Vidovdanskog ustava predloživši vlastiti ustavni nacrt koji se temeljio mješavini federalizma i centralizma.²⁸ Formalno će pristupiti HZ-u krajem 1924. godine i postati njezinim predsjednikom. Podržavao je neke aspekte politike Stjepana Radića, tadašnjeg glavnog hrvatskog političara, ali zamjerajući političku apstinenciju Hrvatske republikanske seljačke stranke, na čijem je čelu bio Radić. Trumbić će prekinuti dotadašnju suradnju s Radićem jer je sklopio sporazum s Nikolom Pašićem i priznao Vidovdanski ustav. Poučen Radićevim iskustvom potrebe angažiranja seljaštva, koje je činilo najveći broj stanovništva, u politiku i zbog svojih federalističkih stajališta, Trumbić se pridružuje novoosnovanoj Hrvatskoj federalističkoj seljačkoj stranci, na čije će čelo doći 1928. postavši njezinim predsjednikom, ali će se nakon smrti Stjepana Radića iste godine sve više vezivati uz Hrvatsku seljačku stranku (dalje HSS) i Vladka Mačeka. Nakon što je Maček bio uhapšen 1929. godine, Trumbić će biti glavni Mačekov branitelj, a proces se završiti oslobađanjem optužbe i puštanjem na slobodu. Konačno pristupa 1931. godine HSS-u da bi nekoliko godina kasnije bio određen da vodi poslove stranke nakon što je ubijen potpredsjednik Josip Predavec 1933. godine, a Maček ponovno završio u zatvoru. Posljednje godine života proveo je brinući se za hrvatsku omladinu.²⁹ Umire u Zagrebu 18. studenog 1938. godine u 75. godini života. Na putu do Splita, ispratila ga je tadašnja hrvatska i politička javnost. Sahranjen je u Splitu u crkvi svetog Frane zajedno s velikanima hrvatske povijesti poput Marka Marulića i Tome Arhiđakona dok je vjerski obred predvodio zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac.

²⁸ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 32.

²⁹ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 37.

3. DJELOVANJE I ODNOSI DO VELIKOG RATA

3.1. Početne svjetonazorske razlike do politike „novog kursa“ i Kosovskog ciklusa

Počeci se odnosa između Meštrovića i Trumbića datiraju u prvo desetljeće dvadesetog stoljeća kada su se obojica, utjecajem različitih faktora, politički zbližili u vidu zalaganja za šire južnoslavensko udruživanje. To će se desetljeće pokazati toliko važnim da će u najbitnijem utjecati na njihov svekoliki politički i umjetnički rad. Njegova ostavština i utjecaji bili su dugoročnog karaktera i regionalnog i globalnog značaja, stoga se i najveći broj monografija u kojima se tematiziraju njihova djelovanja opravdano baziraju na prva desetljeća dvadesetog stoljeća s posebnim osvrtom na njihova djelovanja u Jugoslavenskom odboru, kada su bili važni akteri međunarodne i južnoslavenske povijesti, a sam Meštrović svoje *Uspomene na političke ljude i događaje*, memoarske zapise u kojima se retrospektivno osvrće na izabrane minule događaje, započinje 1904. godinom, kada je već imao dvadesetak godina. Dakle, najmanje se pisalo o njihovim mladenačkim političkim uvjerenjima i aktivnostima, stoga, potrebno je iznijeti, za početno razdoblje, neke općenitosti koje su utjecale na njihovo osobno sazrijevanje i razvoj koje su za posljedicu imale različita shvaćanja.

Iako je Trumbić odrastao u Splitu, a Meštrović u Otavicama, dakle jedan u dalmatinskom priobalju, a drugi u njegovu zaleđu, obojica su obilježena sličnom obiteljskom materijalnom pozadinom. Težačka Trumbićeva i pastirska Meštrovićeva obitelj u najsiromašnijoj austrijskoj pokrajini naći će se pri dnu društvene i ekonomske hijerarhije, činjenice koje će umnogome utjecati na njihovo školovanje za koje su ili primali stipendije za siromašne ili dobivali novce odbora koji su se brinuli za siromašne. Ravnodušna negostoljubivost zavičajnih podneblja odrazila se i na njihovim karakterima: Bogdan Radica napisao je za Trumbića da je bio „(...) čovjek gvozdene riječi. (...) čovjek načela, i teško se od istih rastaje“³⁰, a Meštrović je često odavao dojam drska i ohola čovjeka,³¹ odnosno bio je tzv. „dinarskog soja“ ljudi.³² Obojica su objedinili svoje podrijetlo

³⁰ B. Radica 2002, 138.-139.

³¹ S. G. Meštrović 2007, 93.

³² D. H. Tomić 2011, 16.

sa životnim okolnostima tako da je Trumbić postao gospodin plebejac³³, a Meštrović i kozmopolit i provincijalac.³⁴ U Dalmaciji za Trumbićeva rođenja tinjao je plamen narodnog preporoda, koji je kasnije otpočeo od onog u Banskoj Hrvatskoj, a koji će utjecati na njegova politička shvaćanja. Usvojiti će narodnjačke ideje poput uvođenja narodnog jezika u pokrajinsku upravu i ujedinjenje Dalmacije s Bansom Hrvatskom, iako je Trumbićeva početna etapa političkog djelovanja obilježena žustrim kritikama narodnjačke oportunističke politike. Za studiranja u Zagrebu, Beču i Grazu upoznat će se s idejama pravaštva i učenjima sveučilišnih profesora Josipa Pliverića i Georga Jellineka, a koja će sve sintetizirati u jedinstvenu političku filozofiju.³⁵ Završio je odvjatnički ispit, doktorirao pravo i postao profesionalni političar koji je sudjelovao u radu Dalmatinskog sabora i Carevinskog vijeća. S druge strane, u Meštrovićevim Otavicama nije postojala škola, stoga nije ni mogao započeti svoje obrazovanje, a nije mu ni obitelj bila dovoljno financijski potkovana da ga pošalje u obližnje škole. Kada je nekako i uspio poći na studije u austrougarsku prijestolnicu, nije imao završenu srednju školu i nije poznao njemački jezik, a na koncu bila mu je i uskraćena diploma Bečke akademije.³⁶ Bio je samo formalno član Hrvatske demokratske stranke Josipa Smodlake, koji je bio Trumbićev svojevrsni politički rival.³⁷ Nije bio profesionalni političar, a nisu ni narodnjačke ni pravaške ideje utjecale na formiranje njegova svjetonazora. Tek je svojom umjetnošću, koja će postati neraskidivo povezana s njegovim političkim shvaćanjima, stupio na političku scenu početkom 20. stoljeća kao integralni jugoslavenski nacionalist.³⁸ Ishodišta njegova jugoslavenstva umnogome nisu bila rezultatom intelektualnog promišljanja, nego plod stvarnosti koje je imao prilike doživjeti još u djetinjstvu slušajući narodne pjesme starijih ukućana, hajdučkih, uskočkih i protuturskih tematika, i čitajući Andriju Kačića Miošića i Vuka Karadžića.³⁹

Dakle, mogu se uočiti razlike između Trumbića i Meštrovića koje su bitno utjecale na njihovo svjetonazorsko formiranje. Kulturološki i politički utjecaji kojima su bili izloženi prilikom odrastanja imali su za posljedicu da je Trumbić u svojoj početnoj fazi isticao, u skladu s

³³ B. Radica 2002, 137.

³⁴ S. G. Meštrović 2007, 89.

³⁵ Pliverić je u svojim argumentacijama tvrdio da je Ugarsko-hrvatskom nagodbom iz 1868. godine Hrvatska sačuvala bitne elemente državnosti, a Jellinek je podučavao o nepovredivosti građanskih prava od strane države i moralnim vrijednostima kao kohezijskoj sili društva. I. Petrinović 1991, 120.

³⁶ Navodni je razlog odbijanja izdavanja diplome bio rasizam. S. G. Meštrović 2007, 109.

³⁷ N. N. Mladinić 2009, 153.

³⁸ D. H. Tomić 2011, 8.

³⁹ D. H. Tomić 2011, 19.

pravaštvom, hrvatsku naciju i hrvatsko državno pravo, a Meštrović jugoslavenstvo i latentno davao prednost srpskoj ulozi u južnoslavenskom svijetu. Dok je Trumbić uživao nepovjerenje austrougarskih vlasti zbog svojih prohrvatskih stavova koji su smatrani opasnim,⁴⁰ Meštrovića se dotle u bečkom tisku nazivalo „divljim srpskim nacionalistom“ zbog čega je bio pod povećalom vlasti.⁴¹ Treba naglasiti i da su njihove primarne vokacije bile različite. Trumbić je bio odvjetnik i političar, što su profesije koje njeguju javna djelovanja, a Meštrović je prvenstveno bio umjetnik, što se često povezuje sa samotnim radom i samoćom, zbog čega je prvi bio na poprištu političkih događaja, a drugi je nastojao na njih utjecati mimo glavne političke scene. Tako je Meštrović umjetničkim djelima najjasnije izražavao svoja uvjerenja, vrhunac čega će biti *Kosovski ciklus*, a Trumbić javnim istupima i političkim govorima, poput onog održanog 1903. godine u DS-u. Dakle, ugrubo se može kazati da su se pozicionirali na suprotnim polovima političkog spektra u mladosti: Trumbić je bio pravaš, a Meštrović jugoslavenski unitarist. No, ulazak u novo, dvadeseto stoljeće pokazat će se ključnim za njihovo povezivanje i zbližavanje.

3.2. Narodni pokret 1903. godine i rađanje politike „novog kursa“

Hrvatska će se politika u prvom desetljeću 20. stoljeća dupkom izmijeniti. Kriza dualizma u Dvojnoj Monarhiji, koja je započela u austrijskom dijelu države zahtjevima češke elite za većom ravnopравnosti, zadobit će novi zamah.⁴² Zahtjevi mađarske opozicije predvođene Ferenczom Kossuthom koji je bio na čelu Stranke neovisnosti bili su upereni protiv temelja dualističkog sustava. Tražile su su veće gospodarske i političke samostalnosti i posebna, od Beča neovisna, nacionalna vojska i sustav carina, dakle personalna unija, odnosno suvremenijim jezikom konfederacija.⁴³ Upravo će napadi mađarske opozicije na prijedlog zakona o povećanju regrutskog bazena izazvati dotad najveću krizu dualizma, tj. Austro-Ugarske Monarhije. Gotovo istovremeno s istupima mađarske opozicije, izbija u Banskoj Hrvatskoj, gdje je banovao Hedervary, narodni pokret 1903. godine, masovni pokret hrvatskog stanovništva koji će trajati više od godine. Povod protukhuenovskim, odnosno protumađarskim prosvjedima bilo je postavljanje mađarskog natpisa

⁴⁰ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 13.

⁴¹ S. G. Meštrović 2007, 111.

⁴² V. Švoger – J. Turkalj 2016, 606.

⁴³ M. Diklić 1998, 335.

na zgradu zagrebačke uprave Kraljevske ugarske željeznice, što je bilo protivno slovu Ugarsko-hrvatske nagodbe.⁴⁴ Započet je u gradovima, gdje su se održavali prosvjedi na kojima se tražila veća politička i financijska samostalnost Banske Hrvatske, odakle se proširio na sela postavši na koncu otvoreni sukob s vlastima. Seljaci su napadali činovnike koje su smatrali promađarski orijentiranim i palili mađarske zastave, ali i bili žrtve policijskih intervencija koje su rezultirale smrću.⁴⁵ Nezadovoljavajuća reakcije opozicijskih političara Banske Hrvatske bile je prvenstveno uzrokovana heterogenošću političkih čimbenika i manjkom odvažnosti i umješnosti da se stave na čelo narodnog pokreta, čime je ostao obezglavljen i prepušten stihijskom odvijanju,⁴⁶ a povodom dalmatinskim političarima da preuzmu vodeću ulogu u hrvatskoj politici. Stoga, mnogi će se dalmatinski političari, predvođeni narodnjacima i pravašima, ujediniti u svojim obranama Hrvatske. Dalmatinskom je jedinstvu potpomoglo i nezadovoljstvo austrijskom upravom koja je Pokrajinu dugoročno gospodarski i demografski oštetila.⁴⁷ Jedinstvo je bilo na vrhuncu upravo 1903. godine nakon što je Kralj odbio primiti hrvatsko dalmatinsko izaslanstvo koje ga je trebalo upozoriti na teško stanje u Banskoj Hrvatskoj, a kada je namjesnik Erazmo Handel pokušao uvesti njemački jezik kao uredovni jezik u Pokrajinu i uvrijedio „poštenu riječ dalmatinsku“.⁴⁸ Otada se austrijsku upravu počelo masovnije percipirati glavnim krivcem nesnosnog stanja u Dvojnoj Monarhiji, iako nije jenjavalo protumađarsko raspoloženje.⁴⁹ Klasična starčevićanska teza koja je u Beču vidjela glavnog neprijatelja ostvarenja nacionalnih interesa⁵⁰ pokazat će se toliko prijemčivom da će uspjeti okupiti gotovo sve važnije političke snage u Dalmaciji i Banskoj Hrvatskoj. Takvo držanje dalmatinskih političara za narodnog pokreta nagovijestilo je dolazak politike „novog kursa“, koja je za cilj imala okupiti sve protuaustrijske snage u borbi za ostvarenje hrvatske državnosti.⁵¹ U takvom okružju, ujedinjuju se narodnjaci s pravaškom maticom u jedinstvenu Hrvatsku stranku, koja je formalno predvođena Perom Čingrijom, ali ustvari Antom Trumbićem, a najveći uspjeh „novog kursa“ bilo je stvaranje HSK 1905. godine na temelju Zadarske i Riječke rezolucije, kojima su se priznale mađarska želja za neovisnošću i ravnopravnost

⁴⁴ V. Švoger – J. Turkalj 2016, 609.

⁴⁵ Zanimljivo je istaknuti da su neki mađarski listovi, skloni Neovisnoj stranci, čak kritizirali Khuena zbog „mlakog i neodlučnog“ postupanja protiv Hrvata. V. Švoger – J. Turkalj 2016, 611.

⁴⁶ M. Diklić 1998, 337.

⁴⁷ R. Lovrenčić 1972, 185.

⁴⁸ M. Trogrlić 2015, 96.

⁴⁹ R. Lovrenčić 1972, 191.

⁵⁰ M. Diklić 1998, 342.

⁵¹ M. Diklić 1998, 329.

srpske nacije u Trojednoj Kraljevini. Koalicija će postati najveći i najvažniji hrvatski politički čimbenik, međutim oštrica njihovih proklamiranih zahtjeva s vremenom će otupjeti kada će postati svojevrsnom režimskom strankom prestajući javno govoriti o ostvarivanju teritorijalne i nacionalne cjelovitosti. Dodatni prilog krahu politike „novog kursa“ bilo je nevjerno držanje mađarske strane koja je 1907. godine postigla kompromis s Bečom i odustala od protuaustrijskih sentimenata. Iako je propala politika „novog kursa“, dugoročno je poslužila kao temelj političarima koji su rješenje hrvatskog, ali i južnoslavenskog pitanja nazirali u njihovom tješnjem povezivanju, odnosno u jugoslavenstvu.

3.3. Politika „novog kursa“ i Kosovki ciklus: Trumbićevo i Meštrovićevo političko zblizavanje

Budući da su dalmatinski pravaši bili jedni od inicijatora politike „novog kursa“, Trumbić, koji je bio njezin najistaknutiji predstavnik, čini postepenu preobrazbu svjetonazora. Nastojeći iskoristiti krizu dualizma i svjestan da su Hrvati premaleni i nedovoljno snažni samostalno boriti se protiv Beča, poziva na suradnju sve ugrožene narode „od Alpa do Marice na obranu proti niemstva“.⁵² Takva je suradnja nužno podrazumijevala kompromise, ustupke koji bi morali biti učinjeni kako bi se okupili narodi koji su često u svojoj povijesti gajili nepovjerenje ili otvoreni antagonizam jedni prema drugima. Zbog toga su dotadašnji mađarski ugnjetavači postali saveznicima koji su Riječkom rezolucijom priznali Hrvatima teritorijalnu cjelovitost i minimum autonomije zauzvrat dobivši hrvatsku podršku njihovim zahtjevima za neovisnošću. U južnoslavenskom kontekstu, Zadarskom su rezolucijom Srbi podržali reinkorporaciju Dalmacije s Banskom Hrvatskom zauzvrat dobivši priznanje ravnopravnosti srpske narodnosti u Trojednici. Trumbićev je evolucijski korak k jugoslavenstvu više bio posljedica *realpolitika* zbog kojeg se postepeno udaljavao od svojih političkih otaca poput Mihovila Pavlinovića, koji se više zalagao za kulturološku suradnju južnoslavenskog svijeta, i Ante Starčevića, koji je isključivo priznavao hrvatsko državno pravo i jedan politički narod u Hrvatskoj. Međutim, koliko god se priklanjao jugoslavenstvu, Trumbić nikada nije ispušta iz vida hrvatsko pitanje, dapače objekt je svih

⁵² I. Petrinović 1986, 50.

njegovih političkih poduhvata i planova uvijek bila Hrvatska i njezin položaj.⁵³ Za stvaranja „novog kursa“ i HSK, Meštrović je studirajući boravio u Beču. Iste godine kada je stvorena HSK Meštrović radi prve skice kosovskih junaka koje će se pretvoriti u *Kosovski ciklus*, njegov najpoznatiji umjetnički rad, a godinu ranije napravio je bistu srpskom kralju Petru I. Karađorđeviću.⁵⁴ Tada je bio obuzet kosovskom mitomanijom koja je oživjela 1904. godine povodom krunjenja Petra I. Karađorđevića, događaja koji je koincidirao sa stogodišnjicom podizanja Prvog srpskog ustanka. Tisak je prikazivao novog srpskog kralja kao nastavljača pretkosovskog, zlatnog razdoblja srpske države,⁵⁵ čemu su pomogli političari, umjetnici, intelektualci i općenito mladež. Vjerovali su da je Kraljevini Srbiji, nakon krvave smjene dinastije, određena oslobodilačka uloga u južnoslavenskom svijetu, uloga koju su izborili ratom za neovisnošću i profiliranjem u respektabilnu vojnu silu u Jugoistočnoj Europi.⁵⁶ Pijemontska uloga koju si je Srbija priskrbila odrazila se i na umjetničkom planu. Stoga, nije za čuditi što su se mnogi umjetnici priklonili srpskom kulturnom svijetu, bilo u smislu motiva ili utjecaja, pa su primjerice u književnosti Tin Ujević i Ivo Andrić posrbili svoje leksike i počeli pisati ekavicom, a u kiparstvu je Meštrović prikazao junake Kosovske bitke. Meštrović je za tu prigodu, prilikom Prve jugoslavenske umjetničke izložbe u Beogradu koja je održana u Beogradu za krunidbe, poslao dva svoja djela, a cijeloj izložbi pripisao veći politički, nego umjetnički značaj jer se zalagalo za osnivanje zajedničkih jugoslavenskih društava i podržavalo unitarno jugoslavenstvo.⁵⁷

Koliko su se Meštrović i Trumbić zbližili u svojim shvaćanjima, konkretno se može uočiti prilikom osnivanja HS-a u Dalmaciji 1905. godine u čijem se programu, na kojem je Trumbić radio, navodi da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku, tvrdnju koju Meštrović kasnije ponavlja u pismu adresiranom Milanu Marjanoviću napisavši da su „Srbi i Hrvati (...) dva imena za jedan narod“.⁵⁸ Također, njihova zanimanja za biskupa Jurja Strossmayera, koji je aktivno podržavao kulturno jugoslavenstvo, dokaz je da su se počeli ugledati na slične povijesne ličnosti, odnosno da su im politički nazori postajali sve sličnijim. Tako je Trumbić 1905. godine održao govor u Splitu gdje je odao priznanje Strossmayeru kao začetniku južnoslavenskog povezivanja,

⁵³ I. Petrinović 1986, 8.

⁵⁴ N. N. Mladinić 2009, 145.

⁵⁵ N. N. Mladinić 2009, 144.

⁵⁶ Meštrović piše: „Srbiji treba zahvaliti, što je pokazala da je svjesna svoje dužnosti, i da je spremna da vrši ono što mi od nje očekujemo.“ N. N. Mladinić 2009, 159.

⁵⁷ N. N. Mladinić 2009, 144, 146.

⁵⁸ N. N. Mladinić 2009, 159.

doduše misleći više na kulturno povezivanje,⁵⁹ a Meštrović je kanio napraviti Strossmayerov kip jer je bio „predstavnik Jugoslavenskih kulturnih ideja i težnja“⁶⁰ koje je podržavao, što će i učiniti 1926. godine. Aneksijska će kriza 1908. godine još jednom pokazati njihovu bliskost. Dvojna je Monarhija službeno anektirala Bosnu i Hercegovinu 1908. godine nakon čega je uslijedila osuda Hrvatskog i Dalmatinskog sabora jer je aneksija izvršena mimo naroda koji živi u tim krajevima. Adresa koju su oba sabora usvojili, a u kojoj se osuđivala aneksija, djelo je Trumbića, pravaša koji je smatrao dijelove Bosne i Hercegovine integralnim hrvatskim zemljama, stoga njegova osuda aneksija značila je neslaganje s južnoslavenskim okupljanjem kakvog je zamislio Beč u suradnji s Budimpeštom. Meštrović još živopisnije objašnjava njihovu kolektivnu klimu govoreći da je 1908. godine sve izgledalo kao da je „naša narodna katastrofa potpuna i da je sudbina naše rase zapečaćena“⁶¹ misleći da je jugoslavenstvo aneksijom doživjelo gotovo smrtni udarac. Kasniji će događaji poput Veleizdajničkog i Freidjungovog procesa definitivno zacementirati njihova protuaustrijska stajališta, a srpske pobjede u Balkanskim ratovima potvrditi njihovu tezu o južnoslavenskom Pijemontu. Akumulirano iskustvo života posljednjih godina Austro-Ugarske Monarhije sazret će u uvjerenje da je Monarhija postala anakrona tvorevina i da je jugoslavenstvo najbolje rješenje hrvatskog pitanja, jugoslavenstvo koje će postat će njihov dugoročni *modus operandi* na čijem će ostvarenju i održavanju raditi idućih nekoliko desetljeća.

4. VELIKI RAT: U JUGOSLAVENSKOM ODBORU

4.1. Osnutak Odbora i prve poteškoće

Sarajevski atentat i poslije njega Srpanjska kriza dočekala je Trumbića pokraj Beča, a Meštrovića u Veneciji. Prvi je otputovao sa ženom na liječenje u Semmering, a drugi je izlagao svoju izložbu. Obojica su znali da se zbog svojih političkih stavova nalaze na popisu sumnjivih

⁵⁹ I. Petrinović 1986, 83.

⁶⁰ N. N. Mladinić 2009, 147.

⁶¹ N. N. Mladinić 2009, 145.

osoba, stoga su odlučili emigrirati. Koristeći se otvorenim granicama prema Italiji, koja je tada bila u Trojnom savezu s Austro-Ugarskom Monarhijom i Njemačkim Carstvom, uspjeli su pobjeći. Bio je to dio šireg i dogovorenog poduhvata austrougarskih Južnih Slavena, a sve u namjeri povesti političku borbu za jugoslavenskim oslobođenjem i ujedinjenjem.⁶² Nedugo nakon emigriranja, sastat će se u Veneciji Trumbić, Meštrović i Supilo kako bi usuglasili najbitnije smjernice zajedničkog djelovanja. Složili su se da će raditi na oslobođenju Hrvata, Slovenaca i Srba od Austro-Ugarske i njihovom ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom. Trojci će se pridružiti još neki drugi emigranti nakon čega će se preseliti, na Meštrovićev nagovor, u Rim jer su tamo bila mnoga strana predstavništva, što bi olakšavalo planiranu političku djelatnost. Tamo je najprije osnovan Hrvatski odbor koji zatim pokreće svoje diplomatsko i političko djelovanje temeljeći se na jugoslavenstvu.⁶³ Meštrović je pritom predstavljao najznačajniju kariku u povezivanju južnoslavenskih emigranata sa stranim diplomatima jer iako se znalo za Trumbića i Supila, Meštrović je bio daleko poznatiji jer su ga poznavali svi koji su pratili kulturne i umjetničke događaje, posebice zahvaljujući izložbi u Rimu 1911. godine.⁶⁴ Njegovo ime pokazat će se toliko presudnim u mnogim političkim akcijama da bi bile osuđene na neuspjeh bez njegova posredstva.

Prva poteškoća s kojom su se susreli bila je gotovo potpuno nepoznavanje južnoslavenskih prilika šire javnosti, stoga su i prvi konkretni zadatci emigranata bili upoznati i osvijestiti međunarodnu javnost sa stvarnim stanjem Južnih Slavena u Monarhiji kojeg su percipirali krajnje lošim.⁶⁵ Vjerovali su da imaju legitimitet predstavljati narod, ali i da se zalažu za najbolje rješenje južnoslavenskog pitanja, stoga su poduzeli uvjeravati i tumačiti međunarodnoj javnosti narodne težnje i ciljeve. Napravljene su predstavke francuskom, ruskom i engleskom poslaniku u kojima je tražena sloboda svih Jugoslavena, Hrvata, Srba i Slovenaca, od Austro-Ugarske Monarhije, njihova teritorijalna cjelovitost i ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom u novu državu, Jugoslaviju. Sile su Antante rezervirano primile predstavke jer tada još nisu pomišljale na raspad Monarhije, nego na bitno površinski smanjenu Monarhiju koja bi morala učiniti teritorijalne ustupke drugim državama. Osim što sile Antante nisu podržavale raspad Monarhije, neizvjestan položaj Italije, koja je ispočetka proglasila neutralnost, a čije je imperijalističko oko gledalo na dalmatinsku i istarsku obalu, dodatno je otežavao jugoslavenski rad. Sile Antante nastojale su

⁶² F. Tuđman 1966, 395.

⁶³ F. Tuđman 1966, 395.

⁶⁴ N. N. Mladinić 2007, 135.

⁶⁵ N. N. Mladinić 2007, 136.

pridobiti Italiju da se njima pridruži zbog čega su morali zadovoljiti talijanske imperijalističke ambicije, a poluga kojom su je privoljeli bila je, između ostalih, istočnojadranska obala. Tako je pripremljen i potpisan tajni Londonski ugovor između Antante i Italije kojim se obećavao stanoviti dio istočnojadranske obale Italiji zauzvrat za njihov ulazak u rat na strani Antante. Dodatni udarac jugoslavenskoj stvari bilo je rusko nepodržavanje bilokakve Jugoslavije, odnosno ujedinjenje katoličkih Hrvata i pravoslavnih Srba, ali i srpska proračunata suzdržanost prema jugoslavenskoj ideji.⁶⁶ Ponajviše zbog protivljenja talijanskim imperijalističkim težnjama i talijanskog ulaska u rat, Odbor se seli 1915. godine iz Rima u središte Antante, London, samo dan nakon potpisivanja Londonskog ugovora. Međutim, u Parizu se *de jure* osniva Jugoslavenski odbor 30. travnja 1915. godine sačinjen od hrvatskih, srpskih i slovenskih političara, iako je cijelo proteklo vrijeme *de facto* postojao i djelovao, a za sjedište odabran je London. Osnivanju Odbora htjelo se pristupiti ranije, međutim odgođeno je zbog toga što su apsolutnu većinu sačinjavali Dalmatinci, stoga je na Trumbićev nagovor trebalo pričekati i predstavnike Istre, Slovenija i Banske Hrvatske.⁶⁷ Odbor je predstavljao Hrvate, Srbe i Slovence iz Austro-Ugarske i radio na jugoslavenskom oslobođenju i ujedinjenju. Trumbić je izabran za predsjednika, a u njemu je bio centraliziran sav rad Odbora. Postao je njegov najvažniji politički akter zbog čega je istovremeno i snosio najveću odgovornost za njegov rad.

4.2. Aktivnosti Odbora

Odbor se otpočetak svog djelovanja nalazio u nepovoljnim okolnostima: nije nailazio na podršku sila Antante, bio je slabo povezan s domovinom u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a glavni oslonac njihove politike, Srbija, oportunistički je nastupala prema njima, imajuću u vidu prvenstveno srpske, a ne južnoslavenske ili jugoslavenske interese.⁶⁸ Stoga, Odbor je i upregnuo svoje snage u rješavanje tih problema jer se nije moglo pristupiti jugoslavenskom ujedinjenju bez podrške domovine, regije i velikih sila.

⁶⁶ N. N. Mladinić 2007, 137.-138.

⁶⁷ H. Matković 1998, 29.

⁶⁸ Srpski vladajući krugovi fluktuirali su, ovisno o međunarodnim okolnostima, između dva rješenja: „malog“ i „velikog“. „Malo“ rješenje predviđa ujedinjenje samo onih krajeva gdje ima srpskog naroda, a „veliko“ rješenje ujedinjenje Hrvata, Srba i Slovenaca u jednu državu pod srpskim vodstvom. H. Matković 1998, 36.

Uvjeravanje sila Antante u nužnost rasformiranja Austro-Ugarske Monarhije pokazat će se iznimno teškim poduhvatom. Naime, Antanta nije pomišljala na rasformiranje Austro-Ugarske Monarhije, nego na njezino kažnjavanje zbog iniciranja rata. Monarhiju se trebalo kazniti oduzimanjem teritorija i prisilnom reformom sustava kojom bi se, pod krinkom demokratizacije, umanjio austro-mađarski utjecaj i moć u Monarhiji. Početni britanski, francuski i ruski poslijeratni planovi Europe predviđali su oslabljenu, ali postojeću Dvojnu Monarhiju koja je trebala služiti kao glavna protuteža njemačkom ekspanzionizmu i utjecaju u jugoistočnoj i istočnoj Europi.⁶⁹ Raspad Monarhije nije bespogovorno zagovarala ni Italija, koja je i ušla u rat dobivši teritorijalne ustupke nauštrb Monarhije, ni Srbija. Tako je Odbor započeo široku političku akciju pridobivanja simpatija sila Antante za rasformiranje Monarhije objavljivanjem u francuskim i engleskim glasilima o jugoslavenskom ujedinjenju, pravljenjem različitih memoranduma u kojima se uvjeravalo u neizbježnost jugoslavenskog ujedinjenja poput Supilova memoranduma, osnivanjem podružnica u stranim zemljama koje su financijski i politički pomagale Odboru kao one u Pittsburghu, Washingtonu i Antofagasti i sudjelovanjem na raznim kongresima poput Kongresa potlačenih naroda Austro-Ugarske na kojem se zahtijevao, ali i konačno prihvaćen raspad Monarhije. Nesumnjivo je veliku važnost prilikom globaliziranja jugoslavenskog pitanja imao Meštrović. On je svojim umjetničkim radom, odnosno najviše *Kosovskim ciklusom* uspijevao senzibilizirati najširu kulturološku javnost za jugoslavensko ujedinjenje. Na njegovim izložbama po Engleskoj, Francuskoj i Italiji najčešće su se prikazivali pali borci ili uplakane majke ili žene koje žaluju, a kako bi, između ostalog, umjetnički obradio spremnost Jugoslavena na borbu za slobodu i oslobođenje sve svoje braće. Trumbić ga je svesrdno pomagao svakako uviđajući prednosti takve umjetničke promidžbe, ali i priznajući nesumnjivu i veliku umjetničku vrijednost Meštrovićevih radova. Dvojac se uopće podosta zbližio za ratnih godina dijeleći iskustvo političkog emigranta, života u stranim zemljama i iscrpljujućeg rada, kako u Odboru tako i izvan njega, koji bi ih preokupirao najveći dio dana. Meštrović je postao Trumbićev povjerenik s kojim bi dugo razgovarao o aktualnim problemima tražeći u njemu prijateljsku podršku.⁷⁰ Istovremeno, Meštrović u svojim *Uspomenama* sve više spominje Trumbića iznoseći ponekad pojedine potankosti koje ne bi bile upoznate običnom poznaniku, što se može objasniti njihovim intenzivnim druženjem koje je preraslo u pravo prijateljstvo. Iako se pedantno radilo na dobivanju

⁶⁹ H. Matković 1998, 33.

⁷⁰ N. N. Mladinić 2007, 139.

međunarodne podrške za raspad Monarhije, pozitivni će pomaci biti vidljivi tek u posljednjoj godini rata kada su šira nacionalna i socijalna previranja i sigurna pobjeda Antante zadali smrtni udarac višestoljetnoj srednjoeuropskoj monarhiji.

Kontakti Odbora s domovinom nisu bili zadovoljavajući. Početkom Velikog rata zamro je politički život Monarhije objavom ratnog stanja. Počela se provoditi najšira cenzura i ratna propaganda, zabranjivala su se hrvatska i srpska društva i ustanove, a kasnije i talijanska, pratile su se i uhićivale sumnjive osobe i obustavljalo izdavanje politički nepoćudnih novina i tiskovina.⁷¹ Suspendiran je rad Carevinskog vijeća sve do 1917. godine, a Dalmatinski se sabor neće više sastati nakon 1912. godine, a slična je situacija bila i u Banskoj Hrvatskoj, iako su se političke institucije mađarske polovine pokazale liberalnijima i gotovo redovito sastajale za rata. U takvim okolnostima, povezanost domovine s Odborom, u kojem su bili veleizdajice kako ih je smatrao Beč, bila je kažnjiva i minuciozno nadgledana. Veze između Odbora i domovine, koje su pojedinci uspostavljali, bile su sporadične u obliku kratkih usmenih ili skrivenih pismenih poruka.⁷² Također, izostala je i podrška velike većine političara iz domovine Odboru. Oni su vjerovali u dugovječnost Monarhije i u Monarhiju kao najbolje rješenje protiv srpskog i talijanskog ekspanzionizma.⁷³ Monarhiju je podržavao i najveći broj stanovništva, odnosno seljaci koji su bili bedem podrške vlasti,⁷⁴ a vladajuća HSK bila je prorežimski nastrojena, podržavala dualizam i zalagala se za Trojednu unutar granica Monarhije. Dakle, Odbor je stajao u suprotnosti s najvećim brojem političara i stanovništva zbog čega nije ni mogao imati relevantni učinak i odaziv u domovini, a njegovi simpatizeri nisu smjeli javno djelovati zbog straha od represije.

Odbor je i mukotrпно nastojao svoj rad koordinirati sa Srpskom vladom, iza koje je stajalo moćno i veliko Rusko Carstvo, bez koje jugoslavensko oslobođenje i ujedinjenje nije bilo moguće ostvariti. Temeljni je problem otpočetak bio mimoilaženje stavova Beograda, dakle Dvora i Vlade i Jugoslavenskog odbora. Srpski vladajući krugovi držali su se rezervirano prema jugoslavenskom oslobođenju i ujedinjenju jer nisu bili uvjereni u mogućnost ostvarenje takve ideje zbog međunarodnih okolnosti, koje nisu predviđale raspad Monarhije, ali i jer nisu bili spremni prihvatiti Hrvate i Slovence kao ravnopravne političke faktore, odnosno nisu se htjeli odreći svoje

⁷¹ M. Trogrlić – N. Šetić 2015, 103.

⁷² N. N. Mladinić 2007, 138.

⁷³ D. Bilandžić 1993, 42.

⁷⁴ D. Bilandžić 1993, 37.

hegemonije dosljedno radeći na ostvarenju ideje Velike Srbije.⁷⁵ Stoga, iako je Niškom deklaracijom iz 1914. godine naznačen srpski ratni cilj, odnosno „oslobođenje i ujedinjenje sve naše neoslobođene braće Srba, Hrvata i Slovenaca“,⁷⁶ žustro se pobunilo protiv jugoslavenskog imena, a riječ „ujedinjenje“ trebalo je biti zamijenjeno riječju „prisajedinjenje“. Štoviše, Pašić je preko svojih poslanika nastojao uvjeriti Italiju u istovjetnost srpskih i talijanskih interesa⁷⁷ dok je hrvatski dio Odbora htio da „sačuva prije svega čistotu i opstanak hrvatskog naroda“. ⁷⁸ Tako su odnosi i suradnja između Odbora i srpskih vladajućih krugova varirali između svojevrsnog otvorenog antagonizma i djelomične i rijetke složnosti. Svu proturječnost situacije zabilježili su podjednako i Trumbić i Meštrović. Trumbić piše da „Srbi ovu stvar jedinstva i ujedinjenja shvaćaju sasvim jednostrano, ekskluzivistički“, ⁷⁹ odnosno Meštrović da su „osjetili (...) razliku između našeg gledanja i onoga vlade Kraljevine Srbije“, ⁸⁰ ali će unatoč tome obojica ostati na braniku jugoslavenstva. Trebalo je pričekati 1917. godinu, točnije ulazak Sjedinjenih Američkih Država (dalje SAD) u rat i dvije ruske revolucije da se krene trezvenije i odlučnije pristupati jugoslavenskom ujedinjenju.

4.3. Prekretnica rata: godina 1917.

Godina 1917. pokazat će se presudnom za jugoslavenstvo, odnosno za dobivanje šire podrške jugoslavenskom ujedinjenju. Ulazak SAD-a u rat 1917. godine unijelo je mnogo potrebnu svježinu u redove Antante koji su već nekoliko godina rovovski ratovali podnoseći velike ljudske i materijalne gubitke, a ne postigavši gotovo nikakve bitne uspjehe. SAD su otprije pomagale državama Antante u vidu financijske i materijalne pomoći, međutim dolazak mnogobrojnih svježih i ratobornih američkih trupa na europsko ratište podiglo je moral i vratilo vjeru izmorenim trupama. Usporedno s dolaskom američkih vojnih snaga, sporo, ali odlučno koračao je novi svjetski poredak. Presudna američka pomoć i iscrpljenost Starog svijeta Velikim ratom inaugurirat će novi poredak snaga u kojem SAD postaju *primus inter pares*, a najjasniji izraz novog svjetskog

⁷⁵ F. Tuđman 1966, 398.

⁷⁶ N. N. Mladinić 2007, 137.

⁷⁷ I. Meštrović 1969, 38.

⁷⁸ F. Tuđman 1966, 403.

⁷⁹ N. N. Mladinić 2007, 141.

⁸⁰ N. N. Mladinić 2007, 140.

poretka bile su 14 točaka američkog predsjednika Woodrowa Wilsona. Bio je to prijedlog američkih mirovnih uvjeta koji su trebali poslužiti kao podloga za sklapanje novog, trajnog mira, a u kojima se, između ostalog, tražila javna svjetska diplomacija u kojoj ne bi bilo mjesta tajnim ugovorima i pravo naroda na samoodređenje.⁸¹ Wilsonova će naivno romantičarska vizija svijeta umnogome poslužiti Odboru. Pozivajući se na javnu diplomaciju i pravo naroda na samoodređenje, Odbor je mogao prokazati tajni Londonski ugovor kao unilateralan sporazum donijet na štetu hrvatskog i slovenskog naroda, narodâ kojima je uskraćeno pravo samoodređenja, odnosno mogućnost kreiranja vlastite sudbine. Dakle, koristeći se argumentima nove najjače sile, uzdrмали su legalnost i legitimitet Londonskog ugovora nastojeći ga prikazati kao imperijalističko komadanje teritorija suverenih naroda. U svojoj utopističkoj viziji svijeta, Wilson će podržati nastojanja Odbora, čak toliko da će na Versajskoj mirovnoj konferenciji 1919. godine predložiti Italiji odricanje od Londonskog ugovora.⁸² Na sličan način dovodile su se u pitanje i obećane teritorijalne kompenzacije Srbiji, utanačene nauštrb hrvatskog teritorija.⁸³ Htjeli su Srbiju odgovoriti od „malog“ rješenja i afirmirati jugoslavensko ujedinjenje, odnosno ujedinjenje svih Hrvata, Srba i Slovenaca, a presudni faktor koji će srpske vladajuće krugove primorati da prihvate jugoslavensko ujedinjenje bio je slom carske Rusije. Februarska i Oktobarska revolucija zadale su smrtni udarac carskoj Rusiji, koja je bila dotadašnji najveći srpski saveznik. Dvjesto revolucijama svrgnuta je dinastija Romanov, a vlast na koncu preuzimaju boljševici koji su barem deklarirano protiv nacionalizama i imperijalnih aspiracija, iako će i dalje ratovati, nastojeći zauzeti iste strateške ciljeve kao i carska Rusija, sve do ožujka 1918. godine kada izlaze iz rata. Time se Srbija pronašla u sasvim novom odnosu sa silama Antante izgubivši najvećeg saveznika koji ju je podržavao u njezinim nacionalnim i imperijalističkim aspiracijama. To će primorati srpske vladajuće krugove na veliku promjenu dotadašnjih ratnih ciljeva, odnosno zaista će, kako je i naznačeno u Niškoj deklaraciji, odlučnije pristupiti ili barem uzimati u obzir jugoslavensko ujedinjenje.

⁸¹ „Pravo naroda na samoodređenje“ bio je nedovoljno definiran pojam koji se u praksi tumačio kao ili davanje široke autonomije manjinama ili kao pravo naroda na odcjepljenje tj. nezavisnost. B. Marušić 2017, 55 i 61. Osim toga, pravo na samoodređenje bilo je uskraćeno poraženim i koloniziranim narodima na Versajskoj mirovnoj konferenciji.

⁸² H. Matković 1998, 79.

⁸³ H. Matković 1998, 38.

5. STVARANJE NOVE DRŽAVE

5.1. Krfska deklaracija

Uzevši u obzir velike promjene koje je donijela 1917. godina, nije za čuditi da su se sve glasnije mogle čuti fraze poput „samoodređenje naroda“, „državno i nacionalno jedinstvo“, „samostalno i slobodno državno tijelo“ itd.⁸⁴ Međutim, istovremeno se, barem ispočetka, odvijaju dva međusobno suprotna procesa između Odbora i političara u domovini. Dolaskom cara Karla I. na habsburško prijestolje započinje liberalizacija političkog života Monarhije. Popuštaju se uzde političke represije što omogućuje ponovni procvat javnog političkog života. Zakazano zasjedanje Carevinskog vijeća 1917. godine iznjedrit će tendencije suprotne radu Odbora. Na Vijeću je Anton Korošec u ime Jugoslavenkog kluba, ujedinjenih zastupnika iz Dalmacije, Iste i Slovenije, pročitao deklaraciju kojom se tražilo ujedinjenje svih Južnih Slavena unutar Monarhije u jedno državno tijelo „pod žezlom habsburško-lotarinške dinastije“.⁸⁵ Deklaracijom, kasnije prozvanom Svibanjskom deklaracijom, se tražilo trijalističko preuređenje Monarhije, odnosno političari austrijskog dijela Monarhije izjasnili su se za ostanak Južnih Slavena unutar Monarhije. Budući da je predloženo trijalističko preuređenje Monarhije dokazivalo još jak austrijski sentiment i bilo u suprotnosti sa stajalištima Odbora, Trumbić i Pašić bili su konačno primorani započeti konkretne pregovore. Pašić će u svibnju 1917. godine uputiti poziv Trumbiću da dođe na otok Krf, kamo je bilo sjedište izbjegličke srpske vlade nakon okupacije Srbije, „radi dogovora o svim pitanjima“.⁸⁶ Pregovori su trajali od 15. lipnja do 20. srpnja 1917. godine, a rezultirali su Krfskom deklaracijom. Obje su delegacije dugo i mukotrpno raspravljale o raznoraznim temama koje su se ticale ustroja nove, zajedničke države poput pitanja naziva države, vjere, dinastije, pisma itd. Složili su se da neće pristati ni na kakvo djelomično rješenje jugoslavenkog oslobođenja i ujedinjenja, odnosno da se ima stvoriti nova, zajednička država Južnih Slavena koja će se zvati Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Definirali su i ravnopravnost Srba, Slovenaca i Hrvata, ravnopravnost svih triju vjerâ,

⁸⁴ M. Trogrlić – N. Šetić 2015, 108.

⁸⁵ H. Matković 1998, 40.

⁸⁶ H. Matković 1998, 41.

triju zastava, triju narodnih imena i jezika,⁸⁷ i posebice utvrdili demokratski način donošenja budućeg ustava.⁸⁸ Međutim, nije postignut konsenzus oko najvažnijeg pitanja, pitanja budućeg državnog uređenja jer je ponovno izašlo na vidjelo temeljno neslaganje koncepcija između Odbora i srpskih vladajućih krugova. Prvi su predviđali državu koja bi djelovala jedinstveno naspram vanjskog svijeta, ali s velikim stupnjem autonomije pojedinih dijelova države, a drugi su se zalagali za centralističko uređenje koje bi omogućavalo hegemoniju unutar nove države. Na koncu, obje su se strane, u nemogućnosti postizanja kompromisa, složile da će buduće državno uređenje odlučiti Ustavotvorna skupština nakon ujedinjenja „kvalificiranom većinom“.⁸⁹

Krfska je deklaracija u svojoj biti predstavljala konfuzni kompromis između Odbora i srpskih vladajućih krugova, odnosno između Trumbića i Pašića kao njihovih najistaknutijih činitelja. Najbitnija postignuća Deklaracije jesu da je Pašić svojim potpisom jamčio i obvezao se na ostvarivanje jugoslavenskog oslobođenja i ujedinjenja i činjenica da je Odbor *de jure* priznat kao ravnopravni faktor u pregovorima koji se tiču jugoslavenskog pitanja, dakle barem nominalno ravnopravan sa srpskom vladom.⁹⁰ Međutim, upravo je i jedna od mana Deklaracije bila činjenica da je Odbor ustvari *de facto* bio neravnopravan partner srpskoj strani koja je, unatoč Deklaraciji, i dalje svojatala „isključivo pravo međunarodnog zastupanja svih Jugoslavena“.⁹¹ Govorilo se o srpskoj povijesnoj zadaći, misiji koju se mora ostvariti istovremeno negirajući i pravno osporavajući Odboru priznanje da su predstavničko tijelo Hrvata, Srba i Slovenaca iz Monarhije.⁹² Najveća mana Deklaracija ipak je bila njezina konfuznost i nedovršenost u vezi s najbitnijim pitanjem, pitanjem budućeg državnog uređenja. Trumbić je imajući u vidu talijanske i srpske imperijalističke pretenzije pretpostavljao mogućnost komadanja hrvatskih teritorija kao ishod Velikog rata u slučaju pobjede Antante, stoga je i morao privremeno odustati od najvažnijih zahtjeva Odbora, koji su se ticali federalizma ili širokih autonomija, ostavivši previše mjesta različitim tumačenjima sadržaja Deklaracije. Krajnja se nedorečenost Deklaracije paradoksalno ističe zadovoljstvom obiju strana nakon njezinog potpisivanja. Odbor ju je smatrao ostvarivanjem svojeg programa i Pašićevim odustajanjem od „malog“ rješenja dok je istovremeno srpska strana

⁸⁷ I. Goldstein 2008, 14.

⁸⁸ N. N. Mladinić 2007, 150.-151.

⁸⁹ H. Matković 1998, 42.

⁹⁰ N. N. Mladinić 2007, 150.

⁹¹ N. N. Mladinić 2007, 151.

⁹² N. N. Mladinić 2007, 151.

likovala jer je „Srbima osigurana većina, pa ćemo moći praktično urediti državu, kako budemo htjeli“.⁹³

5.2. Raspad Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje Države Slovenaca, Hrvata i Srba

Unatoč vojnim uspjesima Centralnih sila krajem 1917. i početkom 1918. godine, u Monarhiji se socijalne i gospodarske prilike pogoršavaju, a i sve je više prisutan defetizam. Sve je više nedostajalo osnovnih namirnica i potrepština, dotle da se čak i umiralo od gladi, patološki visoke cijene rasle su dodatne, demografski su gubitci snažno pogodili još u najvećem broju ruralni hrvatski i dalmatinski živalj, a i sve su se češće događale pobune i dezertiranja vojnika i časnika. Poraz se Monarhije u Velikom ratu snažno nazirao, a s porazom i moguće komadanje hrvatskih krajeva između pobjedničkih država. Odnosi se snaga rapidno mijenjaju tako da se stari i dugovječni proaustrijski sentimente zamjenjuju novim jugoslavenskim. Brzo su se širili nezadovoljstvo i panika, zahvaćali su sve krajeve države i pretvarali se u velika socijalna previranja. U takvim uvjetima počela je cvjetati najšira politička djelatnost koja se u južnoslavenskim krajevima Monarhije manifestirala u javnim zahtjevima za neovisnošću i ujedinjenjem svih Hrvata, Srba i Slovenaca. Prestaje se govoriti o „habsburškom žezlu“ kao krovnom institucijom hrvatskih zemalja, odnosno zamire ideja trijalizma dok se istovremeno okupljaju predstavnici prijeratnih stranaka, jer nisu bili provedeni izbori za rata, koji podržavaju jugoslavensko ujedinjenje, a središte okupljanja postaje Zagreb. U takvim okolnostima, Trumbić vidi priliku osnažiti projugoslavenske tendencije u domovini, stoga šalje poruku političarima u Zagreb u kojoj ih potiče na zamjenu Svibanjske, a prihvaćanje Krfske deklaracije kao podloge svekolikog budućeg političkog rada.⁹⁴ Tako je Jugoslavenski klub koji je bio kreator Svibanjske deklaracije u kojoj se podržavao trijalizam, napravio novu deklaraciju, Zagrebačku, u kojoj poziva stvaranje neovisne države Slovenaca, Hrvata i Srba. U takvim uzavrelim okolnostima, osniva se Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba (dalje NV) kao nadstranačko tijelo svih Južnih Slavena, kojemu će kasnije sve „narodne stranke i grupe“ prepustiti pravo zastupanja.⁹⁵ NV odbija ponudu

⁹³ I. Meštrović 1969, 66.

⁹⁴ H. Matković 1998, 48.

⁹⁵ I. Goldstein 2008, 15.

cara Karla za (kon)federalističkim preuređenjem Monarhije i izdaje proglas u kojem najavljuje raskidanje veza s Monarhijom. Međutim, odluku o neovisnosti trebao je proglasiti Hrvatski sabor koji će to i učiniti na sjednici 29. listopada 1918. godine kada raskida sve državno-pravne veze s Austrijom i Ugarskom, a proglašava neovisnost Trojedne Kraljevine i ujedinjenje s ostalim južnoslavenskim zemljama Monarhije u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba (dalje Država SHS). Nedugo nakon proglašenja neovisnosti, Sabor priznaje NV-u vrhovnu vlast u svim poslovima.⁹⁶

5.3. Ujedinjenje i početak Trumbićeva i Meštrovićeva udaljavanja

Nova država, koju nije priznala nijedna svjetska vlada i koja je trajala svega tridesetak dana, bila je opterećena kaotičnim nasljeđem netom okončanog svjetskog rata. Zeleni kadar, izraziti socijalni nemiri, ekonomski kolaps, špekulanstvo, nepostojanje vojnih i policijskih snaga i urušavanje dugovječnih institucija koje su pružale stabilnost bili su samo neki od problema s kojima se mlada nepriznata država morala baviti. Posebno se problematičnim pokazalo napredovanje talijanskih i srpskih vojnih jedinica na njihovu ozemlju što je sve zajedno stvaralo osjećaj neposredne katastrofe.⁹⁷ Unatoč tome, stvaranje Države SHS naišlo je na stanovito odobrenje Odbora jer je značilo djelomično ispunjenje njihova programa u smislu neovisnosti od Monarhije, a zbog čega će i započeti sve tješnja suradnja između Odbora i političara iz domovine. Suočeni s jedne strane s kaosom domaćih prilika i s druge strane s napredovanjem stranih vojnih jedinica, uložiti će svekolike napore usmjerena ka povezivanju s Kraljevinom Srbijom, odnosno ka jugoslavenskom ujedinjenju. Nije postojalo previše dvojbe da se u zadatim međunarodnim, domaćim i regionalnim prilikama jugoslavensko ujedinjenje nametalo kao najbolja, ali i jedina realistična opcija kojom bi se sačuvali hrvatski i slovenski teritoriji. U takvom kontekstu, sastat će se u Ženevi od 6. do 9. studenog 1918. godine predstavnici NV-a, Odbora i Kraljevine Srbije. Plod njihova rada bila je Ženevska deklaracija kojom su se sve prisutne strane izjasnile za ujedinjenje u „nedjeljivu državnu cjelinu“.⁹⁸ Trumbić je pritom odigrao toliko presudnu ulogu da se Ženevska deklaracija smatrala „pobjedom“ Trumbićeve koncepcije ujedinjenja jer je pružala Državi SHS

⁹⁶ I. Goldstein 2008, 16.

⁹⁷ I. Goldstein 2008, 25.

⁹⁸ I. Goldstein 2008, 25.

položaj otprilike jednak položaju Ugarske unutar Dvojne Monarhije. Trumbićeva „pobjeda“ pokazat će se naposljetku porazom jer će mu srpska opozicija protivna Pašiću, predstavniku Kraljevine Srbije, dokinuti podršku smatrajući da oni, umjesto Trumbića, trebaju biti protagonisti Pašićeva svrgavanja.⁹⁹ Također, Pašić, koji je praktički bio prinuđen pristati na kompromis i zbog toga nezadovoljan, nikada neće dati ratificirati Ženevsku deklaraciju što će biti popraćeno izrazitim nezadovoljstvom regenta Aleksandra Karađorđevića utanačenom Deklaracijom jer je predviđala mogućnost republikanskog ustroja nove države.¹⁰⁰ Trumbić je tada bio boravio Parizu, gdje su se sastajale svjetske delegacije koje su trebale preurediti poslijeratni svijet, i borio se protiv provođenja Londonskog ugovora. Procijenio je da će se lakše sporazumjeti sa Srbima, negoli Talijanima zbog čega je i ostao u Parizu nakon srpskog odbijanja Ženevske deklaracije.

Povod Trumbićevom i Meštrovićevom mimoilaženju bili su njihovi različiti stavovi odnošenja prema Italiji i njezinim imperijalnim pretenzijama. Meštrović je prigovarao Trumbiću mlak stav prema Talijanima jer je Trumbić prije svega zagovarao mirno rješenje jadranskog pitanja. Tako primjerice Meštrović nije prezao od nasilja pristupivši tajnim snagama otpora u Splitu, koje su namjeravale početi oružanu borbu protiv Talijana,¹⁰¹ dok su takve inicijative za Trumbića bile strane. Trumbićevo će odsustvo u ključnim trenutcima u pregovorima sa Srbima dodatno zapečatiti njihovo mimoilaženje. Iako nigdje eksplicitno ne navodi, njegov komentar na Trumbićevo izbivanje odaje ciničan i rezigniran dojam. Nadao se da će se prije ujedinjenja osigurati ravnopravnost Hrvata unutar nove države, što nije bilo moguće bez Trumbića koji je bio najistaknutiji tadašnji hrvatski političar, iskaz u kojem se naziru natruhe rezignacije.¹⁰² Rezignacija prerasta u cinizam, i to toliko daleko da pripisuje svim Hrvatima servilan odnos prema drugim narodima, indirektno dajući svoje mišljenje i opominjući Trumbića.¹⁰³ No, prisutan je dublji razlog njihova udaljavanja. Trumbić je, unatoč svemu, ipak sačuvao stare pravaške utjecaje zbog čega je uvijek latentno pretpostavljao hrvatsko pitanje svim drugim pitanjima. Trumbićevo jugoslavenstvo bilo je intelektualni proizvod koji je, u datim okolnostima, za njega bilo najbolje rješenje hrvatskog pitanja. Meštrovićevo je pak jugoslavenstvo bilo kudikamo življe. Stoga, Meštrović nije „poznavao“ hrvatsko pitanje kao zasebno pitanje odvojeno od jugoslavenskog pitanja jer „je i

⁹⁹ I. Meštrović 1969, 103.

¹⁰⁰ I. Goldstein 2008, 25.

¹⁰¹ I. Meštrović 1969, 119.

¹⁰² I. Meštrović 1999, 101.

¹⁰³ I. Meštrović 1969, 101.

Hrvat, i Srbin i Slovenac“.¹⁰⁴ Naivno je vjerovao u jugoslavenštinu misleći da ono što je dobro za Hrvate mora biti dobro i za Srbe zbog narodne identičnosti.¹⁰⁵ Ponovno izbijanje na površinu njihova drukčija nasljeđa za posljedicu će imati zahladnjenje njihova odnosa.

Dakle, propao je još jedan pokušaj ujedinjenja, a dramatičnost situacije nije jenjavala. Trumbićevim odsustvom vodeću ulogu pri pregovaranju s Kraljevinom Srbijom preuzima beskrupulozni Svetozar Pribičević koji zahtjeva i pokreće hitno i neodgodivo ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom. Različitim makinacijama, početni *Naputak*, tekst u kojem se prihvaća ujedinjenje, ali na temelju poštivanja autonomnih prava naprema središnjoj vladi, pretvara se u *Adresu*, tekst koji potvrđuje centralističko uređenje prepuštajući svu vlast kralju tj. regentu Aleksandru.¹⁰⁶ Regent je Aleksandar zatim proglasio Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca a Trumbić je, doveden pred svršen čin, potpisao u ime NV-a Prvoprosinački akt kojim se Država SHS ujedinila s Kraljevinom Srbijom.¹⁰⁷

6. U NOVOJ DRŽAVI

6.1. Doba prije diktature

Nakon stvaranja Kraljevstva SHS, Trumbić je usmjerio najveći dio svog djelovanja na vanjsku politiku postavši ministar vanjskih poslova. Budući da se stvorila zajednička jugoslavenska država, Odbor više nije imao razloga postojati jer je bio ispunjen najvažniji dio njegova programa, odnosno upravo jugoslavensko ujedinjenje, stoga se i odlučilo raspustiti Odbor. Bio je član delegacije na Versajskoj mirovnoj konferenciji i član delegacije koja je bila pregovarala s Italijom o rješenju jadranskog pitanja, kada se posebice istaknuo možda ponajviše jer je i podrijetlom bio Dalmatinac.

¹⁰⁴ N. N. Mladinić 2007, 146.

¹⁰⁵ N. N. Mladinić 2007, 155.

¹⁰⁶ I. Goldstein 2008, 26.

¹⁰⁷ I. Goldstein 2008, 26.

Agresivna talijanska okupacija teritorija obećanih Londonskim ugovorom prijetila je postati otvorenom konfrontacijom između Kraljevstva SHS i Italije. Talijanska vojska ulazila je i u teritorije koji nisu bili obećani Londonskim ugovorom, a tek će na Wilsonovo inzistiranje zamijeniti bajunete pregovaračkim stolovima.¹⁰⁸ Tako će se naizmjenice pregovarati o rješavanju jugoslavensko-talijanskog spora što će kulminirati Rapalskim ugovorom 12. studenog 1920. godine kojeg će Trumbić potpisati u funkciji ministra vanjskih poslova. Njime su utvrđene granice između Kraljevine Italije i Kraljevstva SHS koje su vidno išle u korist Italiji, odnosno bile nepovoljne za Kraljevstvo SHS. Talijanima je pripao najveći dio Istre, Trst, Gorica, Zadar, Gradiška, dio Kranjske te otoci Cres, Lošinj, Palagruža i Lastovo zajedno s manjim otocima dok je Rijeka proglašena slobodnim gradom. Također, nije bila ni utvrđena zaštita nacionalnih prava više od 500.000 Slovenaca i Hrvata koji su se najednom našli u drugoj državi. Nakon potpisivanja Rapalskog ugovora, svojevrsnog jugoslavenskog diplomatskog poraza, Trumbić podnosi ostavku na mjesto ministra vanjskih poslova smatrajući da je ispunio svoju dužnost na ministarskoj poziciji. Otada prestaje njegova intenzivna i minuciozna javna djelatnost u smislu visoke politike, a istovremeno neki drugi hrvatski političari, poput Stjepana Radića, i stranke, poput HSS-a preuzimaju kormilo hrvatske politike. Potpisivanje ugovora postat će još jedna bolna točka u odnosu dvojca. Meštrović je otprije zabilježio da se s Trumbićem manje viđao otkako je postao ministrom dijelom zbog toga što se nagore promijenio aludirajući da ga je iskvarila ministarska pozicija.¹⁰⁹ Međutim, ono što će ga preneraziti bio je Trumbićev *realpolitik*. Snažno mu je zamjerao što stavlja „na kantar na jednu stranu izgrađenu željeznicu i luku, a na drugu živ narod, preko tristapedeset tisuća duša“.¹¹⁰ Govoreći konkretno o pregovorima na Versajskoj mirovnoj konferenciji, nije mogao shvatiti da je Trumbić pokušao ostvariti što je više moguće u skučenim i nepovoljnim međunarodnim okolnostima. Koliko god plemenito zvučale njegove riječi, Meštrović ipak nije shvaćao Trumbićevu gorčinu i žalost prilikom potpisivanja Rapalskog ugovora.¹¹¹ Njegov duboki idealizam sukobio se s Trumbićevim realizmom zbog čega nije mogao shvatiti da nije Trumbić „prodao“ dijelove Dalmacije već spasio dijelove koji su se mogli spasiti.

Kako je s vremenom ishlapio početni entuzijazam ujedinjenja, tako se Trumbić sve više vraćao starim pravaškim političkim utjecajima, zbog čega se svjetonazorski udaljavao od Meštrovića.

¹⁰⁸ M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 32.

¹⁰⁹ I. Meštrović 1969, 115.

¹¹⁰ I. Meštrović 1969, 116.

¹¹¹ T. Cipek 1998, 180.

Ponovno će se povezati s pravaškim grupacijama utječući na formuliranje njihovih političkih programa, kojima će i formalno pristupiti 1924. godine ulaskom u HZ.¹¹² Razočaran donošenjem Vidovdanskog ustava 1921. godine, kojim je potvrđena srpska hegemonija, odnosno unitarističko-centralistički ustroj, Trumbić postaje žustri federalist i prestaje govoriti o narodnoj identičnosti, a sve glasnije govori o nužnosti uvažavanja nacionalnih, kulturnih i povijesnih razlika naroda unutar nove države. I Meštrović se zalagao za što šire autonomije unutar Kraljevine, ali svejedno ostaje na braniku jugoslavenstva vjerujući i dalje u troplemenski i troimeni narod. Za razliku od Trumbića, Meštrović u to vrijeme izbiva iz javne politike. Sastaje se nasamo s prominentnim figurama jugoslavenske politike nastojeći, jer se i on svojedobno razočarao u visoku politiku, neposredno urgirati i obratiti pažnju na tekuće probleme, poput njegova susreta s regentom Aleksandrom prilikom kojeg je upozorio regenta na nesnosno stanje hrvatskih seljaka zbog njihova batinjanja i žigosanja stoke.¹¹³

Iako su obojica tada još podržavala jugoslavensko ujedinjenje, polagano se stvaraju klice ponovnog svjetonazorskog odmaka sličnog onom iz vremena Dvojne Monarhije. Koliko god nastojao privatno utjecati na državne probleme, Meštrović neće javno osuditi beogradski režim jer se, tobože, nije smatrao političarem.¹¹⁴ Trumbić mu je to zamjerao pa je tako znao kazati da je Meštrović „i suviše puzav i blagonaklon prema Aleksandru“, odnosno da je silno zamjerao hrvatskim političarima, posebno dalmatinskim, koji su surađivali s Beogradom dok je najveći dio Hrvata bio u opoziciji prema Beogradu.¹¹⁵

6.2. Doba otvorene diktature i razočaranja

Nenosno stanje nesrpskih naroda u državi perpetuiralo se uz pomoć Vidovdanskog ustava da bi doživjelo svoje paroksizme koncem dvadesetih godina prošlog stoljeća. Dugotrajna represija, koja je s vremenom bivala sve veća, sustavna nejednakost i neravnopravnost nesrpskih naroda, ekonomski hegemonizam Beograda ujedinit će većinu hrvatskih birača pod okriljem Hrvatske

¹¹² M. Kovačić – M. Trogrlić 2015, 32.-33.

¹¹³ I. Meštrović 1969, 140.-141.

¹¹⁴ I. Meštrović 1969, 186.

¹¹⁵ D. Kečkemet 2009, 227.

seljačke strane na čelu sa Stjepanom Radićem kao prominentnom i najznačajnijom figurom hrvatskog nacionalnog pokreta. Radićeva prijetnja beogradskom hegemonističkom režimu zbog njegove popularnosti, ali i utjecaja i moći, za posljedicu će imati sve sustavnije napade na njega i HSS. Vrhunac napada dogodio se 20. lipnja 1928. godine kada je u Narodnoj skupštini, parlamentu Kraljevine SHS, učinjen atentat na članove HSS-a. Pavao Radić i Đuro Basariček umrli su na licu mjesta dok su Ivan Granda i Ivan Pernar ranjeni. Radić će preživjeti atentat, ali će podleći posljedicama ranjavanja 8. kolovoza 1928. godine. Njegov masovni pogreb pretvorio se u pravi politički skup na kojem se razlilo silno ogorčenje hrvatske javnosti zbog barbarskog čina atentata. Nastala je državna kriza koja je prijetila uzdrmati cjelovitost države, a na koju je kralj Aleksandar odgovorio uvođenjem otvorene diktature, odnosno raspuštanjem Narodne skupštine i ukidanjem Vidovdanskog ustava, jer je smatrao da se službena politika, koja je po njegovu mišljenju glavni krivac novonastalog stanja, pokazala previše tromom i nevoljkom uhvatiti se u koštac s akutnim problemima Kraljevine. Tako je započelo doba Šestosiječanjske diktature koja će zacementirati jaz između Trumbića i Meštrovića.

Dok je za Trumbića atentat i kasniji nepovoljni ishod diktature za posljedicu imala javnu i snažnu osudu beogradskih vladajućih krugova, Meštrovićeva se osuda opet ograničila na privatne primjedbe pojedincima.¹¹⁶ Stoga, iako je Meštrović duboko osudio atentat i uvođenje diktature, izostala je adekvatna javna podrška hrvatskoj političkoj borbi protiv beogradskog režima, zbog čega je i Trumbić kazao za Meštrovića da je previše blag i popustljiv prema režimu s obzirom na njegovu slavu i utjecaj. Vidjevši i iskusivši sve sustavno nagomilane probleme Kraljevine, Trumbić prestaje vjerovati u jugoslavenstvo kao u najbolje rješenje hrvatskog pitanja, odnosno ponovno sazrijeva u njemu stara pravaška ideja o samostalnoj hrvatskoj državi. Dakle, dok je za Meštrovića odgovor na atentat i diktaturu i dalje bio jugoslavenstvo, ali utanačeno na ravnopravnim odnosima „plemena“, dotle je za Trumbića odgovor postao samostalna hrvatska država. Na koncu će se obojica duboko razočarati u ostvareno jugoslavenstvo, međutim Meštrović nikada neće izaći izvan njegova okvira dok će Trumbić napraviti staronovi evolucijski korak napustivši jugoslavensku koncepciju opet podržavajući stvaranje samostalne hrvatske države. Time su se obojica vratili na svoje početne stavove našavši se opet na suprotnim političkim polovima.

¹¹⁶ I. Meštrović 1969, 186.

7. ZAKLJUČAK

Odnos Trumbić – Meštrović ne samo da pruža zanimljivu mikroperspektivu odnosa dugogodišnjih prijatelja i suradnika, nego, možda još i važnije, pruža indikativnu priču ljudskih sudbina u zamršenosti povijesnih događanja. Otvara se čitavi svijet međusobno prožetih osobnih motivacija i povijesnih okolnosti koje su se zbiljski manifestirale u likovima Trumbića i Meštrovića. Stoga, upravo se nastojalo prikazati kako su se Trumbić i Meštrović s vremenom mijenjali, sazrijevali i formirali, kako se to odrazilo na njihovu odnosu i kakvi su bili ishodi njihova politička djelovanja. Svaka je trzavica, mimoilaženje i neslaganje u njihovu odnosu bilo uzrokovano domaćim, regionalnim i svjetskim zbivanjima i previranjima što ih čini nužnim, početnim korakom prilikom proučavanja njihova odnosa, a nadgradnju predstavljaju njihovi svjetonazori, politička uvjerenja i motivacija. Dakle, paralelnim proučavanjem povijesnih procesa i odnosa između Trumbića i Meštrovića mogu se produbiti shvaćanja, uočiti nijansirane potankosti kako o povijesnim gibanjima tako i o njihovu odnosu. Omogućuje se jedan od mogućih vidova promatranja odnosa između realističnog Trumbića, tipičnog predstavnika političara devetnaestog stoljeća koji se iz današnje perspektive, sa spoznajom ishoda tadašnjih kaotičnih događaja, doima kao oportunist, i idealiste Meštrovića, donekle tipičnim pobornikom tada još mlade jugoslavenske ideje. Upoznati smo tako s predstavnicima svojih vremena u sukobu s nadolazećim, novim dobom preko kojih shvaćamo osobne motivacije koje su bile presudne za neke od najvažnijih povijesnih događaja kako hrvatske, tako i šire južnoslavenske povijesti.

8. BIBLIOGRAFIJA

Alujević, Darija (2007), „Hrvatski kipari u Beču od 1898. do 1913. godine“, u: Kraševac, Irena et. al. *Izazov moderne: Zagreb-Beč oko 1900.*, Zagreb: Visoko pokroviteljstvo Predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović i predsjednika Republike Austrije Alexandra van der Bellena;

Bilandžić, Dušan (1999), *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden Marketing;

Cipek, Tihomir (ur.) (1998), *Ante Trumbić. Izabrani politički spisi*, Zagreb: Golden Marketing;

Diklić, Marjan (1998), *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zadar: Matica hrvatska;

Duško, Kečkemet (2009), *Život Ivana Meštrovića (1883.-1962.-2002.)*, 2. svezak (1932.-1962.-2002.), Zagreb: Školska knjiga;

Goldstein, Ivo (2008), *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb: EPH Liber;

Hammer Tomić, Dragica (2011), *Jugoslavenstvo Ivana Meštrovića*, Zagreb: Srednja Europa;

Kovačić, Mihaela – Trogrlić, Marko (prir.) (2015), *Dr. Ante Trumbić (1864.-1938.): Životopis kroz spise osobnog arhiva u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. Katalog u povodu 150. obljetnice rođenja dr. Ante Trumbića*, Split: Sveučilišna knjižnica u Splitu i Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu;

Lovrenčić, Rene (1972), *Geneza politike „novog kursa“*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu;

Machiedo Mladinić, Norka (2007), "Prilog proučavanju djelovanja Ivana Meštrovića u Jugoslavenskom odboru", *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 39, br. 1;

Machiedo Mladinić, Norka (2009), "Političko opredjeljenje i umjetnički rad mladog Meštrovića." *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 41, br. 1;

Matković, Hrvoje (1998), *Povijest Jugoslavije 1918-1991: hrvatski pogled*, Zagreb: Naklada Pavičić;

Meštrović, Ivan (1969), *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb: Matica hrvatska;

Meštrović, Maria (2011), *Život i djelo Ivana Meštrovića*, Zagreb: Matica hrvatska;

Meštrović, Stjepan Gabrijel, *Srce od kamena: Moj djed Ivan Meštrović*, Zagreb: Mozaik knjiga;

Petrinović, Ivo (1986), *Ante Trumbić – izabrani spisi*, Split: Književni krug;

Petrinović, Ivo (1991), *Ante Trumbić. Politička shvaćanja i djelovanje*, Split: Književni krug Split;

Radica, Bogdan (2002), *Vječni Split*, Split – Zagreb: Ex Libris;

Trogrić, Marko – Šetić, Nevio (2015), *Dalmacija i Istra u 19. stoljeću*, Zagreb: Leykam international;

Tuđman, Franjo (1966), „Jugoslavenski odbor i stvaranje zajedničke države južnoslavenskih naroda“, u: Bogdanov, Vaso – Čulinović, Ferdo – Kostrenčić, Marko (ur.), *Jugoslavenski odbor u Londonu u povodu 50-godišnjice osnivanja*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti;

Švoger, Vlasta – Turkalj, Jasna (ur.) (2016), *Temelji moderne Hrvatske: hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću*, Zagreb: Matica hrvatska.

SAŽETAK

U ovom se radu nastojalo prikazati odnose između Trumbića i Meštrovića u svjetlu političkih prilika 19. i 20. stoljeća. Počevši od njihova odrastanja, izneseni su utjecaji koji su bili ključni za njihovo karakterno i svjetonazorsko formiranje, a napose njihovu realizaciju u složenim povijesnim prilikama. Paralelno se analiziraju se različite faze njihova odnosa i političko djelovanje s posebnim naglaskom na njihovom međusobnom prožimanju. Naposljetku, autor daje vlastiti komentar na posljedice njihova političkog angažmana afirmirajući njihov doprinos i važnost u hrvatskoj i široj južnoslavenskoj historiografiji.

Ključne riječi: Ante Trumbić, Ivan Meštrović, politički odnosi, jugoslavensko ujedinjenje i oslobođenje

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANTE SUBAŠIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27. 09. 2021.

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni
 repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: ANTE SUBAŠIĆ

Naslov rada: ODNOSI TRUMBIĆ - MEŠTROVIĆ

Znanstveno područje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Znanstveno polje: POVIJEST

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada:

MARKO TROGRLIĆ, PROF. DR. SC.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

ALEKSANDAR JAKIR, PROF. DR. SC.

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje) MARKO TROGRLIĆ, PROF. DR. SC.

EDI MILOŠIĆ, IZV. PROF. DR. SC.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
 - b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
 - c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
- (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: SPLIT, 27. 09. 2021.

Potpis studenta/studentice: